

Szkoła bez murów **Przykłady zajęć terenowych**

Bożena Czech

W każdym numerze „Edukacji przyrodniczej...” staramy się zamieszczać nauczycielskie propozycje zajęć, których Autorzy – zgodnie z postulatami „pedagogiki ucznia w centrum” – ograniczają obszary swojego panowania na lekcji. Prezentowane działania pokazują z reguły jak ograniczać panowanie nauczyciela nad przestrzenią, rzadziej dotyczą pozostałych obszarów: panowania nad czasem, nad obrazem świata, nad komunikacją.

Na razie takich propozycji za wiele nie ma.

Poniżej prezentujemy dwa scenariusze zajęć terenowych, których Autorka realizuje program „Przyroda. Program nauczania”. J. Kądziołka, J. Paško, R. Stawarz, WSiP, Warszawa 1999, DKW-4014-38/99.

I. Poznawanie przyrody za pomocą zmysłów

Cele:

Poziom wiadomości:

Uczeń:

- definiuje pojęcie „przyroda”,
- wymienia i wskazuje elementy przyrody nieożywionej i ożywionej,
- nazywa zmysły pomagające poznać otoczenie,
- identyfikuje narządy zmysłów.

Poziom umiejętności:

Uczeń:

- gromadzi materiały przyrody nieożywionej w celu wykorzystania ich do prac plastycznych,
- orientuje mapę,
- obserwuje otoczenie w lesie pod względem określonego kryterium,
- klasyfikuje docierające do niego bodźce,
- projektuje przestrzenną kompozycję plastyczną,
- porównuje i dostrzega różnice w wyglądzie kory drzew,
- umiejętnie korzysta z przewodników,
- właściwie zachowuje się w środowisku przyrodniczym,
- określa swój stosunek do otaczającej przyrody.

Czas trwania: 2 godziny

Przeznaczenie: kl. IV

Metody: obserwacja bezpośrednia, ćwiczenia techniczne, praca z instrukcją, metoda badawcza

Środki dydaktyczne: materiały dla ucznia, mapy, węgiel rysunkowy, torby papierowe, lupa, arkusze papieru, elementy przyrody nieożywionej, przybory do pisania, taśma klejąca, przewodnik „Spotkania z przyrodą – Rośliny” autorstwa Jugi Szwedler i Mirosława Sobkowiaka.

Przebieg zajęć

Planowanie i przygotowanie

Nauczyciel:

- określa cel wycieczki,
- przygotowuje mapę i opracowuje środki dydaktyczne,
- zapoznaje się z miejscem zajęć terenowych,
- orientuje się ile czasu należy poświęcić na wykonanie poszczególnych zadań.

Uczniowie:

- zapoznają się z mapą i trasą wycieczki,
- znają terminy związane z tematem lekcji,
- przygotowują przybory i ubiór,
- znają zasady bezpiecznego zachowania się podczas zajęć.

Przeprowadzenie

1. Wyjście przed budynek szkolny. Podział grupy na czteroosobowe zespoły z wykorzystaniem zabawy „Zagubione zwierzęta”, wybór liderów grupy.
2. Orientowanie mapy.
Grupa I i II orientuje mapę za pomocą kompasu.
Grupa III i IV orientuje mapę za pomocą obiektów terenowych.
Ustalenie kierunku marszu do miejsca docelowego.
(zadanie nr 1)
3. Miejsce docelowe – polana.
Przeprowadzenie zabawy dydaktycznej „Co widzisz”
Uczniowie rozglądają się uważnie i zapamiętują jak najwięcej zjawisk i rzeczy. Po kilku minutach odpowiadają na pytania nauczyciela.
Przypomnienie definicji pojęcia „przyroda”.
Wyróżnianie ożywionych i nieożywionych elementów przyrody.
(zadanie nr 2)
4. Jak wygląda kora drzew?
Odrysowanie kory drzew na arkuszach papieru węglem rysunkowym.
(zadanie nr 3)
Zorganizowanie wystawki prac na polanie. Rozłożenie prac obok siebie.
Postrzeganie podobieństw i różnic w odciskach kory.
Odgadnięcie nazw drzew na podstawie rysunków.
(zadanie nr 4)
5. Penetracja najbliższego terenu.
Szukanie i gromadzenie elementów przyrody nieożywionej na arkuszach z rysunkami. Praca zespołowa.
(zadanie nr 5)
6. Tworzenie dowolnych kompozycji przestrzennych.
Tworzenie abstrakcyjnych kompozycji przestrzennych z wykorzystaniem zgromadzonych elementów.
Spontaniczne wypowiedzi na temat prac. Wykonanie zdjęć.
7. Rozpoznawanie dźwięków.
Uczniowie siadają wygodnie w wybranym przez siebie miejscu i z zamkniętymi oczami wsłuchują się w ciszę.
Rozmowa na temat odgłosów i ciszy.
(zadanie nr 6)

8. Badanie smaku i zapachu
Smakowanie i wąchanie elementów przyrody nieożywionej, które wskazuje nauczyciel.
9. Określanie wrażeń wzrokowych. Przeprowadzenie zabawy „Po linie”.

Podsumowanie

Na podstawie poczynionych obserwacji uczniowie odpowiadają na pytanie „Dlaczego przyroda zawsze fascynuje człowieka?”

Ustalenie i nazwanie narządów zmysłów, określenie funkcji jakie spełniają w poznawaniu otoczenia.

(zadanie nr 7)

Określenie samopoczucia po zajęciach.

(zadanie nr 8)

MATERIAŁY DLA UCZNI STANOWISKO I

Zadanie 1

Gr. I i II

Zorientuj mapę zgodnie z instrukcją.

1. Sprawdź, czy w pobliżu nie ma magnesów.
2. Kompas przyłóż do ramki mapy.
3. Ułóż mapę tak, by ramka pokryła się z igłą magnetyczną wskazującą kierunek N-S.

Gr. III i IV

1. Wskaż na mapie miejsce, w którym się znajdujesz.
2. Zidentyfikuj na mapie i w terenie dowolny, inny obiekt.
3. Ustaw mapę tak, aby np. znak drogi na mapie był równoległy do jej przebiegu w terenie.
4. Odczytaj z mapy i wskaż w terenie obiekty geograficzne leżące w różnych kierunkach od miejsca obserwacji.

Zadanie 2

a) przypomnij sobie definicję pojęcia „przyroda” i uzupełnij zadanie:

Przyroda to,,
,,,
,

b) uzupełnij tabelkę:

Tabela 1

Elementy przyrody ożywionej	Elementy przyrody nieożywionej
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5

STANOWISKO II

Zadanie 3

Arkusz papieru przyklej taśmą klejącą do dowolnego drzewa. Następnie węglem rysunkowym zamaluj go tak, by uwidocznić rysunek kory. Odgadnij nazwę wybranego drzewa wykorzystując przewodnik „Spotkania z przyrodą – rośliny”.

Zadanie 4

Obejrzyj dokładnie zgromadzone rysunki i odgadnij z jakich drzew pochodzą. Uzupełnij „okienka”.

1.

3.

2.

4.

STANOWISKO III

Zadanie 5

Za chwilę czeka cię bardzo ciekawe zajęcie, ale najpierw zgromadź dowolną ilość elementów przyrody nieożywionej i pogrupuj je według następujących cech:

- Elementy chropowate –,
- miękkie –,
- twarde –,
- śliskie –,
- gładkie –,
- suche –,
- wilgotne –,

Podczas poszukiwań wykorzystaj lupę.

STANOWISKO IV

Zadanie 6

Usiądź w dowolnym miejscu w wygodnej pozycji, zamknij oczy i wsłuchaj się w ciszę.

Staraj się usłyszeć wszystkie odgłosy.

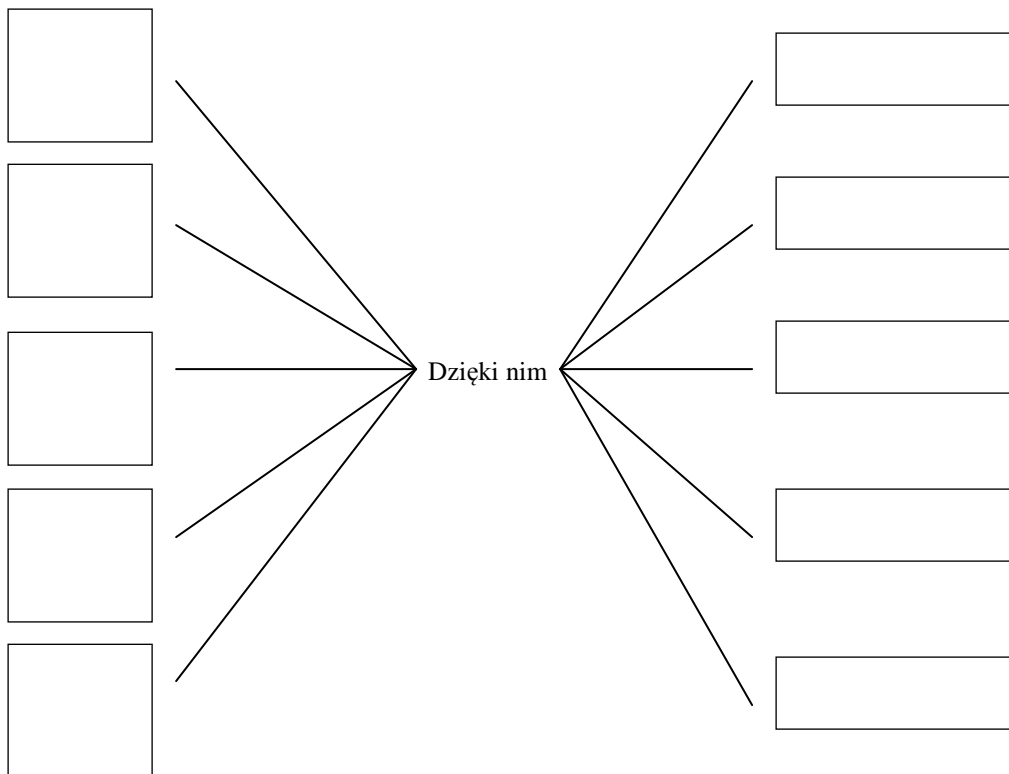
Zastanów się co jest ich źródłem?

Odpowiedz „Dlaczego przyroda zawsze fascynuje człowieka?”

Zadanie 7

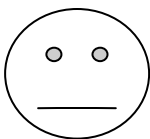
Informacje o otaczającym świecie odbieramy za pomocą narządów zmysłów. Do tych narządów należą:

Uzupełnij –

Zadanie 8

Z przedstawionych rysunków podkreśl ten, który najlepiej oddaje twoje samopoczucie po zajęciach

MATERIAŁY DLA NAUCZYCIELA

1. Zabawa dydaktyczna „Zagubione zwierzę”.
Nauczyciel przygotowuje karteczki z wypisanymi nazwami zwierząt. Następnie uczniowie losowo wybierają kartoniki. Po czym naśladują głosy zwierząt, które wylosowały i odszukują swego partnera z grupy.
2. Zabawa dydaktyczna „Co widzisz?”
Nauczyciel zadaje następujące pytania:
Co widzisz najbliżej nas, a co najdalej?
Co rusza się, a co jest nieruchome?
Co jest duże, a co jest małe?
Co wydaje odgłosy, a co jest milczące?
Co jest pachnące, a co nie?
Co jest piękne, a co brzydkie?

3. Zabawa „Po linie”

Dwoje dzieci w odległości kilku metrów trzyma napiętą linę. Pozostałe dzieci przechodzą przy linie z zamkniętymi oczami. Wszyscy wypowiadają się co czuli, uzasadniają do czego potrzebny jest wzrok.

Zadanie 2

Przyroda to rośliny, zwierzęta, góry, rzeki, jeziora oraz zjawiska atmosferyczne tj.: deszcze, wiatr, burza, tęcza, promienie słońca.

Elementy przyrody ożywionej	Elementy przyrody nieożywionej
drzewa krzewy rośliny zielone ptaki motyle	kamienie, gąłazy opadłe liście, gałęzie igliwie gleba pióra

Zadanie 6

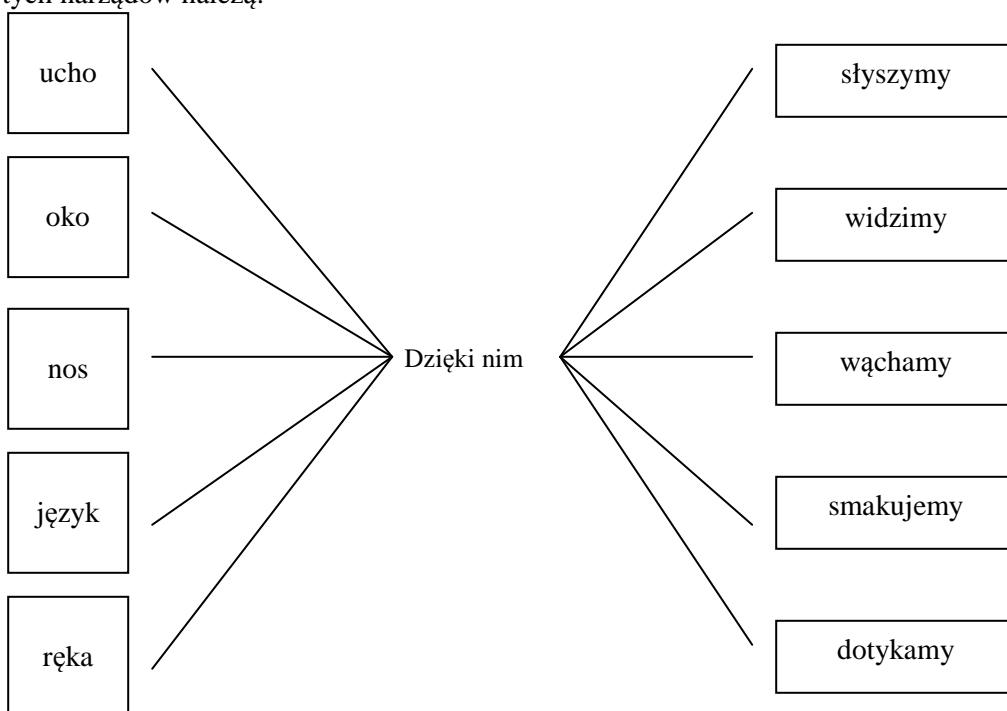
Nauczyciel zadaje następujące pytania:

Jakie odgłosy słyszeliście?

Co to jest cisza i po czym ją poznajemy?

Zadanie 7

Informacje o otaczającym świecie odbieramy za pomocą narządów zmysłów. Do tych narządów należą:

II. Krajobraz mojej dzielnicy

Cele:

Poziom wiadomości:

Uczeń:

- wymienia elementy krajobrazu naturalnego i przekształconego,
- zna terminy krajobraz naturalny, krajobraz przekształcony, poziomica,
- potrafi opisać krajobraz swojej ulicy, dzielnicy,
- dostrzega różnice w krajobrazie przekształconym dawniej i obecnie,
- zna pochodzenie nazwy „Gołonóg”,
- wymienia pozytywne i negatywne strony krajobrazu przekształconego.

Poziom umiejętności:

Uczeń:

- odczytuje wysokość bezwzględną z mapy,
- potrafi zorientować mapę,
- umie posługiwać się kompasem,
- mierzy obwód drzewa i określa jego wiek,
- poprawnie obserwuje teren,
- posługuje się rozkładem jazdy komunikacji miejskiej.

Czas trwania: 3 godziny lekcyjne

Przeznaczenie: klasa IV

Metody: obserwacja bezpośrednia, ćwiczenia techniczne, praca z materiałem źródłowym, praca z mapą, wywiad, metoda Inny Punkt Widzenia

Środki dydaktyczne: materiały dla ucznia, mapa, kompas, metr krawiecki, przybory do pisania

Przebieg zajęć:

Planowanie i przygotowanie

Nauczyciel:

- przygotowuje mapę z trasą wycieczki,
- przygotowuje pomoce dydaktyczne,
- zwraca uwagę na zachowanie zasad bezpieczeństwa.

Uczniowie:

- w oparciu o albumy, widokówki, kronikę szkolną zapoznają się z wyglądem dzielnicy miasta

Przeprowadzenie

1. Zorganizowanie grupy, podział uczniów na zespoły odliczając w szeregu do 4.
Zapoznanie się z tematem lekcji.
2. Orientowanie mapy w grupach z wykorzystaniem kompasu
(zadanie nr 1)
3. Podanie danych osobowych ucznia, nazwę ulicy, dzielnicy, miasta, województwa,
w którym mieszka
(zadanie nr 2)
4. Ustalenie elementów krajobrazu przed szkołą. Uczniowie wymieniają i zapisują wszystkie skojarzenia wiążące się ze słowem krajobraz na podstawie obserwacji terenu przed szkołą.
(zadanie nr 3)

5. Przejście do skrzyżowania ulic: Al. J. Piłsudskiego i ul. Tysiąclecia. Uczniowie zaznaczają miejsce przystankowe na mapie oraz fragment przebytej trasy.
6. Obserwacja Al. J. Piłsudskiego. Zwrócenie uwagi na charakter zabudowy. Ocena wyglądu ulicy po przejściu do następnego punktu przystankowego.
(zadanie nr 4)
7. Podnóże Wzgórza Gołonoskiego
Odszukanie miejsca zatrzymania na mapie.
Uczniowie wypowiadają się na temat krajobrazu przekształconego. Zwracają uwagę na budynki mieszkalne. Porównują krajobraz obecny z dawniejszym wykorzystując rysunek W. Pileckiego.
(zadanie nr 5)
8. Wzgórze Gołonoskie – punkt widokowy
Zapoznanie się z legendą o Gołonogu. Oglądanie panoramy miasta i najbliższej okolicy.
(zadanie nr 6)
Odczytywanie wysokości wzgórza na mapie. Wymienianie elementów krajobrazu naturalnego i przekształconego.
(zadanie nr 7)
Mierzenie obwodu najokazalszego drzewa.
9. Historia parafii pod wezwaniem św. Antoniego – wywiad z księdzem proboszczem
(zadanie nr 8)
10. Komunikacja miejska
Przejście do najbliższego przystanku tramwajowego. Zwrócenie uwagi na plan sytuacyjny linii tramwajowej.
Odczytanie miejscowości, z którymi sąsiaduje Dąbrowa Górnicza.
(zadanie nr 9)

Podsumowanie

- Zgromadzenie się w pracowni szkolnej. Odczytanie wypełnionych kart pracy.
Przedstawienie własnego zdania na temat obecnie istniejącego krajobrazu przekształconego w Dąbrowie Górniczej.
Dyskusja „Inny Punkt Widzenia”
(materiały dla nauczyciela)

MATERIAŁY DLA UCZNIĄ STANOWISKO I

Zadanie 1

Zorientuj mapę zgodnie z instrukcją:

1. Sprawdź czy w pobliżu nie ma magnesów zakłócających działalność kompasu.
2. Kompas przyłóż do ramki mapy.
3. Ułóż mapę tak, by ramka pokryła się z igłą magnetyczną wskazującą kierunek N-S.
Pamiętaj, że strona igły magnetycznej (najczęściej pomalowana na czerwono lub niebiesko) wskazuje kierunek północny.
Przeciwny koniec igły wskazuje kierunek południowy.

Zadanie 2

Uzupełnij tekst:

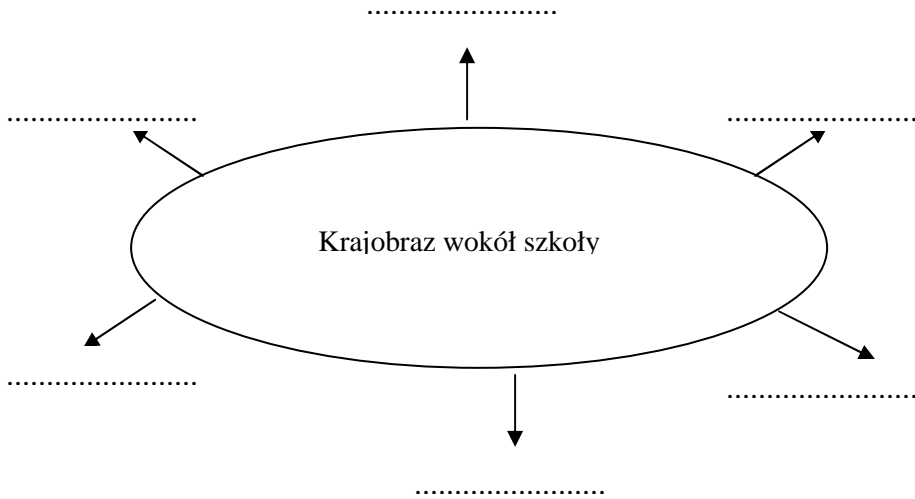
Nazywam się Mieszkam na ul.
imię i nazwisko

w dzielnicy, która znajduje się w
nazwa miasta

Moje miasto należy do województwa

Zadanie 3

a) Stojąc przed budynkiem szkolnym rozejrzyj się dokładnie i wypisz wszystkie skojarzenia, które wiążą się z określeniem „krajobraz wokół szkoły”

(wg Błaszczyk 1999)

b) Uzupełnij poniższy tekst, wykorzystując następujące zwroty: *zwierzęta, rośliny, pola uprawne, drogi, gleby, powietrze, woda, fabryki, zabudowania, formy ukształtowania powierzchni przyrody ożywionej i nieożywionej, skały.*

Krajobraz tworzą elementy i

Elementami krajobrazu są:,,

.....,,

a elementami krajobrazu wytworzonymi przez człowieka są:,

.....,,

STANOWISKO II

Zadanie 4

Zaznacz na mapie miejsce, w którym się znajdujemy. Kolorową linią narysuj trasę, którą przeszliśmy od miejsca wyjściowego do obecnego.

Zadanie 5

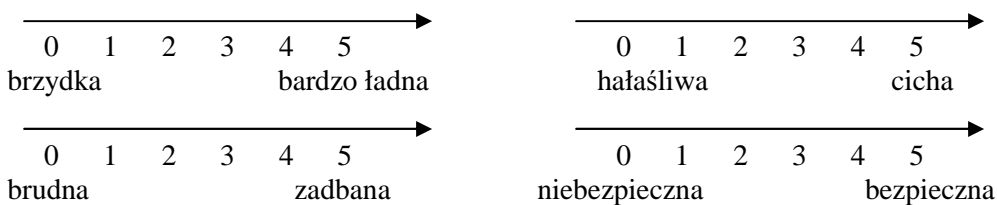
a) Idąc al. J. Piłsudskiego zwróć uwagę na jej wygląd. Obserwuj budynki, sklepy. Ustal jakie artykuły można kupić w sklepach. Czy są produkty usługowe? Z jakich środków lokomocji korzystają mieszkańcy miasta?

Na podstawie bezpośredniej obserwacji uzupełnij tabelę:

Tabela 1

Rodzaj budynków	Rodzaj sklepów	Punkty usługowe	Środki lokomocji
.....
.....
.....
.....

b) Oceń wygląd ulicy zaznaczając odpowiednią ilość punktów

STANOWISKO III

Zadanie 6

Jesteś u podnóża znanego Wzgórza Gołonoskiego. Dawniej miejsce to wyglądało całkiem inaczej. Obejrzyj rysunek, zobacz jak to miejsce wyglądało dawniej i porównaj z tym, które widzisz obecnie.

STANOWISKO IV

Zadanie 7

Miejsce, w którym jesteś jest jednym z najciekawszych i najpiękniejszych miejsc w okolicy.

a) Uzupełnij tekst. Skorzystaj z mapy.

Wzgórze Gołonoskie znajduje się na wysokości m n.p.m. Jest tu kościół św. i Niektóre z nich mają 200 cm obwodu.

b) Uzupełnij tabelę:

Tabela 2

Elementy krajobrazu naturalnego	Elementy krajobrazu przekształconego
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6

c) Oblicz średnią wieku najokazalszego drzewa według wzoru:

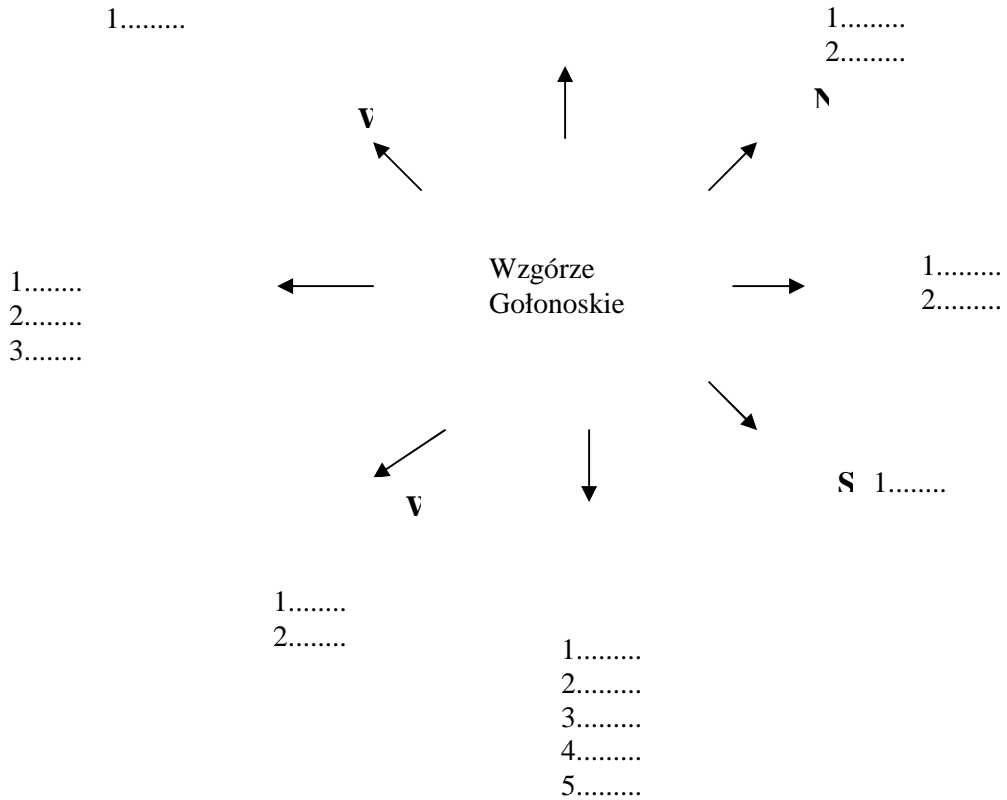
$$\frac{\frac{\text{obwód drzewa w cm}}{2} + \frac{\text{obwód drzewa w cm}}{3}}{2} = \text{średnia wieku}$$

..... ma około lat
nazwa drzewa

III. Zadanie 8

Jesteś w jednym z najciekawszych miejsc tego regionu. Okazałe drzewa, kościół objęte są ochroną. Obserwując panoramę miasta i najbliższej okolicy uzupełnij rysunek.

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....

Wzgórze Gołonoskie

Zadanie 9

Aby dowiedzieć się coś więcej o tutejszej parafii poproś o rozmowę księdza proboszcza. Zapytaj o to co cię najbardziej interesuje. Możesz skorzystać z następujących pytań:

1. Proszę podać nazwę parafii.

.....

2. Kiedy powstał kościół?

.....

3. W murach świątyni umieszczone są tablice pamiątkowe. Kogo dotyczą?

.....

4. Podczas spaceru zauważyliśmy punkt sprzedaży ziół. Kto zajmuje się ich sprzedażą? Skąd pochodzą zioła?

.....

STANOWISKO V**Zadanie 10**

Zapoznaj się z rozkładem jazdy tramwajów na Al. J. Piłsudskiego. Zwróć uwagę, do których miejscowości można dojechać.

1. Do można dojechać tramwajem nr

2. Do można dojechać tramwajem nr

3. Do można dojechać tramwajem nr

MATERIAŁY DLA NAUCZYCIELA**Zadanie 3**

Krajobraz tworzą elementy przyrody ożywionej i nieożywionej. Elementami naturalnymi krajobrazu są: zwierzęta, rośliny, skały, gleby, powietrze, woda, formy ukształtowania powierzchni, a elementami krajobrazu wytworzonymi przez człowieka są: zabudowania, fabryki, drogi, pola uprawne.

Zadanie 5

Tabela 1

Rodzaj budynków mieszkalnych	Rodzaj sklepów	Punkty usługowe	Środki lokomocji
- bloki mieszkalne czteropiętrowe - kamienice dwupiętrowe - wieżowce	- sklepy spożywcze - sklepy z artykułami przemysłowymi - kwiaciarnia - salon samochodowy - księgarnia	- klinika stomatologiczna - bank PKO - stacja benzynowa - zakład fryzjerski	- samochody osobowe - samochody ciężarowe - tramwaje - autobusy

Zadanie 7

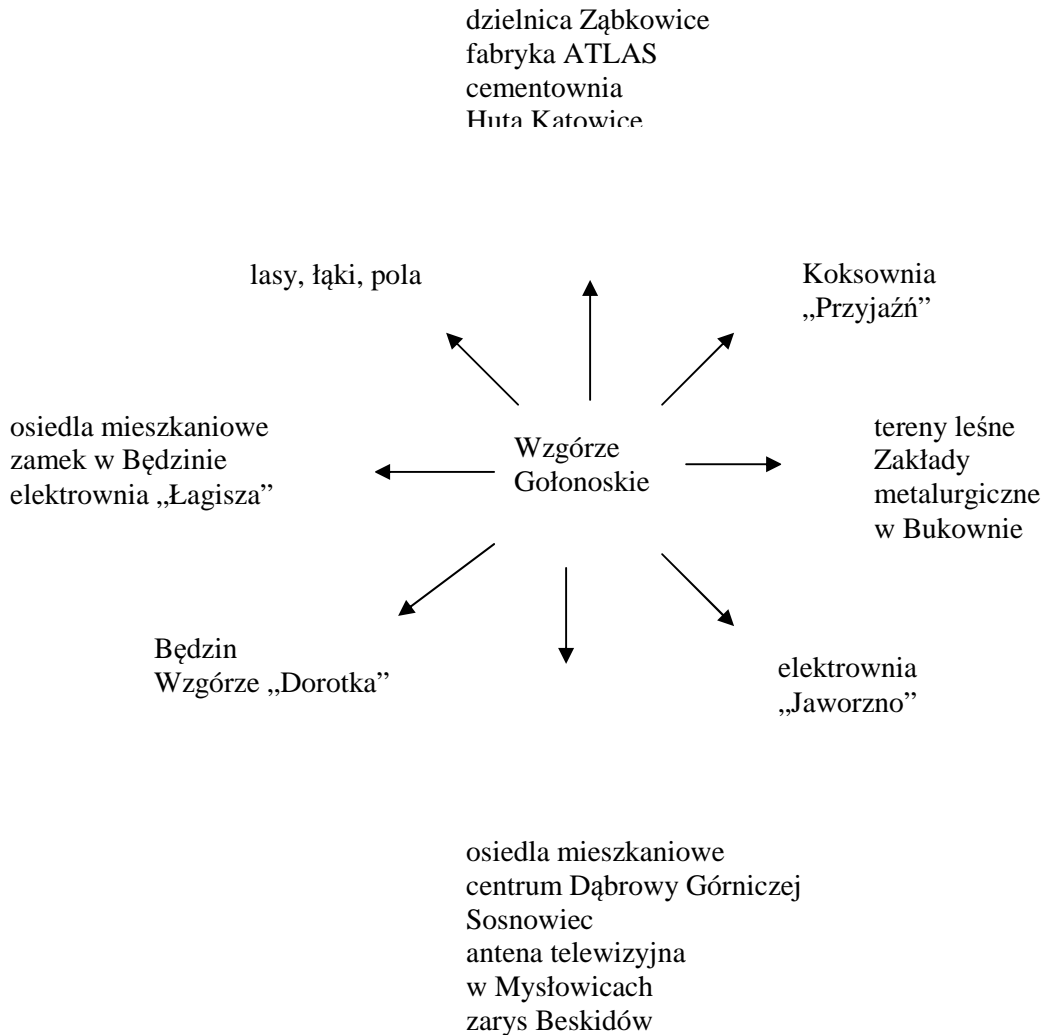
Wzgórze Gołonoskie znajduje się na wysokości 330 m n.p.m. Jest tu kościół św. Antoniego i Narodzenia Najświętszej Marii Panny.

Są też okazałe drzewa, takie jak klony pospolite i kasztanowce zwyczajne. Niektóre z nich mają 200 cm obwodu.

Legenda:

Gołonóg jest drugim po Dorotce wzniesieniem, w okolicy, które wzbudza spore zainteresowanie. Kościół zbudowany był w 1673 roku przez biskupa krakowskiego Andrzeja Trzebickiego, dziedzica wsi Gołonóg.

Legenda głosi, że wzniesienie otrzymało nazwę od pustelnika który przed wiekami mieszkał na górze i dla umartwienia zawsze był bosi. Nazwano go więc Gołono-
giem.

Zadanie 8

Zadanie 10

1. Do Sosnowca można dojechać tramwajem nr 21.
2. Do Będzina można dojechać tramwajem nr 21, 22, 28.
3. Do Czeladzi można dojechać tramwajem nr 22.

Metoda „Inny Punkt Widzenia” polega na podzieleniu grupy na dwa zespoły: zwolenników i przeciwników problemu.

Zadanie: „Krajobraz al. J. Piłsudskiego i pobliskich terenów ma wielu zwolenników i przeciwników”. Uczniowie przedstawiają swój punkt widzenia.